

DOSSIER

Violències contra les dones. Violència de gènere

M. Isabel Cárdenas Jiménez. Direcció de Planificació, Recerca i Desenvolupament.

Sector de Serveis Personals

Anomenar els fenòmens socials ens ajuda a entendre'ls; la paraula no crea la realitat social, però sí que li dóna carta de naturalesa. Així ha estat sempre amb les violències vers les dones; silenciades, ignorades, violències que no han estat anomenades perquè formaven part de l'eix vertebrador de l'univers cultural i social del món i de les relacions humanes.

Reflexionar sobre la terminologia que utilitzem per definir un fenomen social com el de la violència vers les dones no només ens permet avançar en la creació d'un corpus teòric compartit, sinó que a més ens ajuda a aprofundir en el coneixement de les causes de la mateixa violència i a estructurar un paradigma d'anàlisi i d'actuació.

La violència vers les dones no és una violència més, no es tracta només de la violència física i/o simbòlica que s'exerceix sobre un col·lectiu determinat, sinó que és estructurant de l'ordre social, configura el món i l'estar en el món d'homes i dones.

Quan afirmem que la violència vers les dones és estructurant de l'ordre social ens referim, tal com el pensament i la pràctica política feminista han permès identificar, que és conseqüència de la construcció del sistema sexe-gènere com a premissa bàsica de l'ordenació social.

El valor de l'anàlisi de gènere, tal com l'antropòloga H.L. Moore ha assenyalat, és que posa de manifest com s'articulen socialment els homes i les dones i com el resultat d'aquesta articulació defineix i redefineix l'activitat social.

La Conferència de les Dones de Nacions Unides celebrada a Pequín l'any 1995 defineix el gènere com el concepte que fa referència a les relacions entre homes i dones basades en rols definits socialment i que s'assignen a un o altre sexe; són per tant, construccions socials subjectes a canvi. La Comissió Europea també es manifesta en aquest sentit en definir gènere com el concepte que fa referència a les diferències socials entre homes i dones, per oposició a les biològiques, que han estat apreses, canvien amb el temps i presenten grans variacions tant entre diverses cultures com en el si d'una mateixa cultura.

Aquest sistema sexe-gènere no només dicotomitza el món i les persones amb una definició sociocultural de la feminitat i la masculinitat, sinó que utilitza aquesta definició per establir un sistema jerarquitzat que atorga valors diferenciats a aquestes categories i a les persones que li donen cos i vida.

Una cosa és el cos i una altra de molt distinta és l'assimilació de tota una cultura que ens diu que un cos determinat ha de comportar-se d'una determinada manera i que aquesta tindrà una valoració social desigual que estructurarà un sistema de discriminació.¹

¹ Izquierdo, M.J. La construcción conceptual de la desigualdad social de las mujeres, 1999.

Com afirma P. Bourdieu, la construcció sociocultural del gènere legitima una relació de dominació en situar-la en una naturalesa biològica que és en si mateixa una construcció social naturalitzada.

Aquesta ordenació androcèntrica del món constitueix un vector de discriminació estructural, una de les violències primigènies i essencials, ja que té a veure amb totes les esferes de la dimensió humana i amb les possibilitats concretes de vida, desenvolupament, relacions i identitats d'homes i dones. Com analitzarem seguidament, totes les manifestacions concretes de violència vers les dones són la manifestació més punyent d'aquest sistema de discriminació.

Impacte de la violència de gènere a la ciutat de Barcelona

Conèixer la incidència i les característiques de la violència vers les dones és un element central; és imprescindible per aproximar-nos a la vertadera dimensió del fenomen i així establir les respostes més adients, mitjançant actuacions coherents i eficaces tant en l'atenció a les dones que estant patint situacions de violència de gènere com en totes les actuacions preventives.

En aquest sentit, la Unió Europea l'any 1997 va elaborar el mandat segons el qual cal recollir, elaborar i publicar anualment dades sobre la violència contra les dones a cada un dels països membres; la realitat a l'Estat espanyol i a Catalunya és lluny encara d'assolir aquest objectiu.

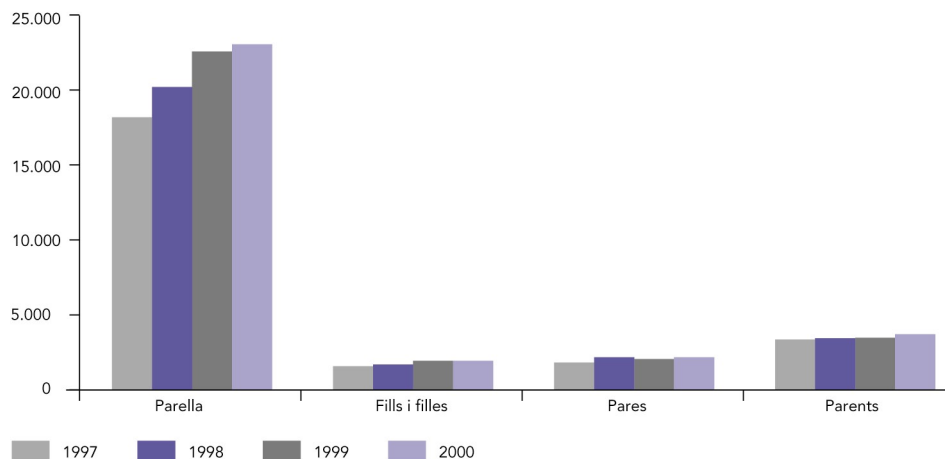
La realitat mostra que, en termes generals, les dades recollides són escasses i fragmentàries. Per tal de superar aquesta situació, l'Ajuntament de Barcelona amb la resta d'agents i institucions implicats, està treballant, dins el context del Circuit BCN contra la Violència vers les Dones, en la definició i aplicació d'uns indicadors mínims compartits que permetin, preservant la confidencialitat de les dades personals, conèixer la incidència i les característiques de la violència vers les dones a la ciutat. Amb la mateixa finalitat el 2002 s'ha elaborat un estudi sobre la violència vers les dones, "Mapa de la violència vers les dones", dut a terme per Asun Val i Anna Fàbregas, que ha permès tenir una primera aproximació a aquesta realitat.

L'estudi analitza l'enquesta sobre victimització, que aporta alguns indicadors sobre on es produeixen les agressions a les dones, així com les dades aportades per la policia respecte a les denúncies, el sistema judicial, i també el social i el sanitari. Així mateix, queden reflectides les dades aportades per les entitats especialitzades.

Segons les dades de la Macroenquesta 2000, elaborada per l'Institut de la Dona (Ministeri de Treball i Afers Socials), es podria estimar que a Barcelona 28.000 dones podrien estar patint diferents tipus de maltractament (el 4,2% de les dones més grans de 17 anys) i 81.000 podrien ser considerades tècnicament maltractades: viure sovint situacions de maltractament encara que sigui sense una presa de consciència clara de la pròpia situació de violència per part de les dones (el 12,45 % de les dones més grans de 17 anys). Segons aquesta estimació 109.000 dones estarien patint violència de gènere en l'àmbit domèstic a la nostra ciutat.

Gràfic 1.
Parentiu de la víctima amb la persona agressora. Barcelona, 1997-2000

Font: Ministeri de l'Interior.

1. Violència a casa i al carrer

Segons l'estudi presentat l'octubre de 2002 per l'Organització Mundial de la Salut sobre violència i salut, la meitat de les dones assassinades al món van perdre la vida a mans de les seves parelles i/o exparelles sentimentals.

A Barcelona, igual que a l'Estat espanyol, la major part dels actes violents que pateixen les dones estan causats per la parella. Segons dades de la Fiscalia de Barcelona, en el 78,24% de les situacions presentades la persona agressora era la parella i en un 6% les persones agressores eren els fills (gràfic 1).

Aquesta violència contra les dones no només és present dins de l'àmbit privat, familiar, sinó que també es manifesta en els espais públics. L'enquesta sobre victimització que realitza l'Ajuntament de Barcelona revela que la victimització en els espais públics afecta més els homes que les dones (els homes encara fan més ús de la ciutat en totes les franges horàries). No obstant això, si observem els indicadors referents a la "seguretat personal" (agressions personals), les dones presenten un índex més alt de victimització.

Si entenem la seguretat com un "bé comú", com una condició necessària per a la materialització dels drets humans de les persones, la convivència i el desenvolupament sostenible de les ciutats, és imprescindible que la violència contra les dones s'abordi com una problemàtica de seguretat ciutadana de primer ordre. Els indicadors de victimització de les dones ens obliguen a reflexionar sobre les diferents dimensions del concepte de seguretat que hem de desenvolupar:

- Seguretat reactiva: entesa com totes les accions i mesures necessàries per assegurar la protecció de les dones i les seves filles i fills que estan patint situacions de violència de gènere. Des d'aquesta perspectiva és absolutament imprescindible assegurar la protecció i el dret a la vida de les dones que denuncien les situacions de maltractaments viscudes.² És interessant també reflexionar sobre el model de seguretat implícit en els recursos d'acollida per a dones que estan patint situacions de violència, recursos que tenen com a finalitat oferir espais de seguretat objectiva i subjectiva per a les dones; no obstant això, el debat social ha assenyalat l'eix clau de reflexió: el cost d'assegurar la protecció no pot recaure en la dona (deixar casa seva, mobilitat i canvi d'entorn per a ella i les seves filles i fills, canvi de referents, entre d'altres), sinó que hauria de recaure en la persona agressora. Aquest model d'anàlisi qüestiona el mateix concepte de casa d'acollida i la seva funcionalitat, i proposa, entre altres accions, que sigui la persona agressora qui hagi de marxar de la llar familiar.

- Seguretat proactiva: entesa com les accions preventives que tenen per objectiu crear les condicions socials i culturals

² El 90% de les dones assassinades a mans dels seus companys o excompanys a l'Estat espanyol en els últims quatre anys havien presentat diverses denúncies per maltractaments.

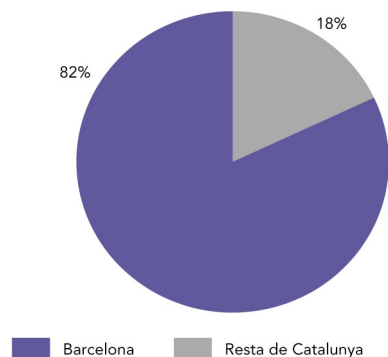
³ Casos atesos en el primer i segon quadrimestres de l'any 2001.

Taula 1.
Denúncies per maltractament.
Catalunya i Barcelona, 1998-2000

	Catalunya	Barcelona	% de Barcelona
1998	3.260	2.167	66,47
1999	3.318	2.574	77,57
2000	3.562	2.930	82,26

Font: "Mapa sobre la violència vers les dones a Barcelona". A partir de dades del Ministeri de Treball i Afers Socials; del Servei d'Atenció a la Dona de la Policia Nacional Barcelona i del Ministeri de l'Interior (s'han agregat les aportades pels Mossos d'Esquadra i la Policia Nacional).

Gràfic 2.
Denúncies per maltractament presentades per dones segons l'origen. Barcelona i Catalunya, 1998-2000

Font: Ministeri de l'Interior.

que impossibilitin la violència vers les dones. Aquesta perspectiva permet treballar des del concepte de seguretat quotidiana, concepte que ha permès posar l'accent en la participació comunitària com a element central per assegurar la prevenció de la violència de gènere, ja que implica la congestió de la seguretat i permet iniciar el diàleg sobre les propostes i accions que cal que desenvolupin els diferents agents socials i les característiques que han de tenir.

2. Denúncies

Les denúncies només són indicatives d'una manifestació petita de la problemàtica. Segons la Macroenquesta realitzada per l'Institut de la Dona, 640.000 dones a l'Estat espanyol confessen que estan patint violència i només un 3% denuncia la seva situació (durant l'any 2001 es van formalitzar a l'Estat espanyol 32.116 denúncies per aquesta causa). Les dades analitzades reflecteixen que la denúncia és un dels últims recursos utilitzats per les dones i que la mitjana de temps per interposar una denúncia és de cinc anys de viure situacions de violència.

Les dades aportades pel Servei d'Urgències de l'Hospital Clínic evidencien la dificultat de la denúncia i la reiteració de l'agressió: un 85% dels casos ja havien sofert agressions prèvies.³

Les dades aportades per la Fiscalia de Barcelona l'any 2001 es manifesten de la mateixa manera: de les diligències incoades, en un 20% dels casos era la primera denúncia, en un 33% hi havia dues denúncies i en el 47% dels casos s'havien fet tres o més denúncies.

En els últims anys, comparativament amb la resta de comunitats autònomes, hi ha un augment progressiu de denúncies a Catalunya, que es concentra a Barcelona, ja que a la resta de províncies les denúncies disminueixen. Així, en analitzar les denúncies interposades per maltractament a Catalunya observem com la major proporció corresponen, efectivament, a Barcelona, i com aquest percentatge es va incrementant anualment (taula 1).

Les dades apunten a un augment significatiu de les denúncies realitzades a Barcelona respecte a la resta de Catalunya (gràfic 2).

Si s'analitzen les denúncies presentades a la ciutat de Barcelona s'observa com, efectivament, augmenten les denúncies per maltractament i les conductes tipificades com a amenaces i coaccions, normalment amenaces de mort produïdes amb armes o altres objectes lesius i que es donen dins d'un context de violència física.

S'observa una disminució de les denúncies de delictes contra la llibertat sexual i, malgrat que a l'article 153 del Codi Penal es reconeix la figura del maltractament psíquic, es continuen trobant greus dificultats per poder tipificar-lo, objectivar-lo i demostrar el maltractament psíquic com a delicte tal com recull la llei.

L'anàlisi de les dades aportades pel Servei d'Atenció a la Dona de la Policia Nacional (taula 2 i gràfic 3) ens indiquen, amb caràcter general, que:

Taula 2.
Denúncies de dones presentades a la Policia Nacional. Barcelona, 1997-2000

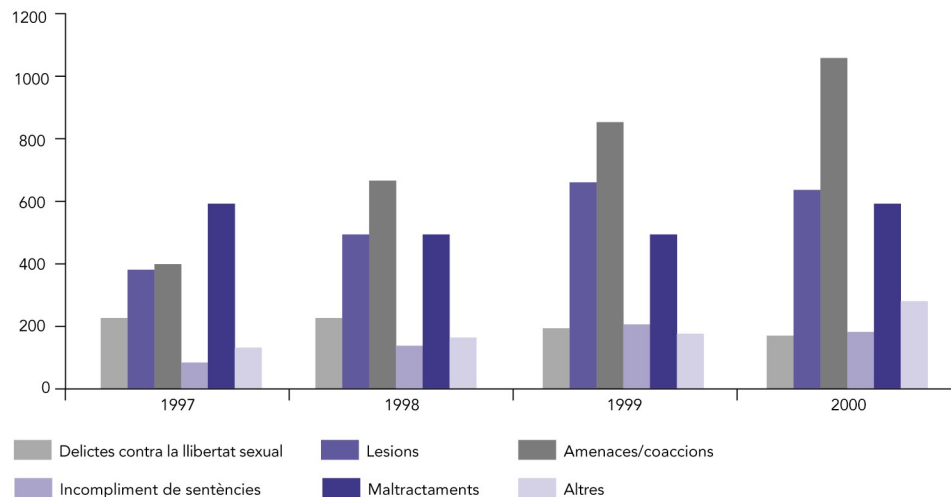
	Delictes contra la llibertat sexual	Lesions	Amenaces/coaccions	Incompliment de sentències	Maltractaments*	Altres	Total
1997	224	379	400	82	576	132	1.926
1998	220	492	659	141	491	164	2.167
1999	196	660	849	206	492	171	2.574
2000	165	644	1.055	186	600	280	2.930

*Correspon únicament a les agressions físiques, segons la responsable del Servei d'Atenció a la Dona, i es caracteritza per l'habitualitat.
Font: Servei d'Atenció a la Dona. Policia Nacional

- El 80% de les dones que han efectuat una denúncia tenen entre 22 i 35 anys.
- En el 80% dels casos l'agressor ha estat la parella i en un 12% altres familiars.
- El 75% de les dones que han presentat la denúncia no treballen.

El nombre de dones assassinades a Barcelona durant l'any 2000 suposa el 37,5% respecte a les dones assassinades a Catalunya. Aquest percentatge augmenta durant l'any 2001, en què arriba a un 60%. Respecte a les produïdes a tot l'Estat espanyol, les de Barcelona suposen un 6,8% l'any 2000 i un 6,97 l'any 2001 (taula 3).

Gràfic 3.
Denúncies de dones presentades a la Policia Nacional segons el delicte. Barcelona, 1997-2000

Font: Servei d'Atenció a la Dona. Policia Nacional.

3. Justícia

El 73% de les sentències per violència domèstica dictades l'any 2001 pels jutjats d'instrucció de l'Estat espanyol van ser absolutories; aquestes dades aportades pel jutge Vicente Magro Servet, president de l'Audiència d'Alacant, tenen com a font el Consell General del Poder Judicial (CGPJ).

L'estudi realitzat per l'Associació de Dones Juristes sobre 237 denúncies per violència familiar, en 10 dels 33 jutjats d'Instrucció de Barcelona durant l'any 1999, va evidenciar que només 189 de les 237 denúncies⁴ van arribar a judici; en aquests 189 judicis van resultar absolts 162 agressors, en 37 casos per falta de proves.

Segons va informar el jutge degà de Barcelona, de les denúncies presentades al Jutjat de Guàrdia durant l'any 2000, 365 es van tipificar com violència domèstica. Aquestes denúncies han augmentat durant l'any 2001 fins arribar a

⁴ Segons el mateix estudi, d'aquestes 237 denúncies, en 105 casos no va comparèixer la dona, en 109 casos no va comparèixer l'home, i en els casos en què sí que ho va fer aquest va negar els fets.

Taula 3.
Persones assassinades per violència domèstica per sexes. Barcelona, 1998-2001

	Espanya		Catalunya		Barcelona	
	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes
1998	34	10	7	2	n.d.	n.d.
1999	42	10	3	2	n.d.	n.d.
2000	44	6	8	1	3	0
2001	43	3	5	0	3	0

Font: "Mapa sobre la violència vers les dones a Barcelona". Elaboració pròpia a partir de dades de Ministeri de Treball i Afers Socials, i del Servei d'Atenció a la Dona de Barcelona, Policia Nacional.

Taula 4.
Dades sobre atenció a les dones víctimes de violència domèstica segons diferents instàncies de l'àmbit judicial. Barcelona, 2000

Institució	Casos atesos
Jutjats de guàrdia	365 de violència domèstica
Servei d'Atenció a la Víctima del Departament de Justícia	1.025 dones i nenes
Servei d'Atenció a la Víctima de la Fiscalia de Barcelona	85 casos

Font: "Mapa sobre la violència vers les dones a Barcelona". Elaboració a partir de memòries de les diferents instàncies.

445 al mes d'octubre, un augment força significatiu respecte als anys anteriors.

Segons la Fiscalia de Barcelona, s'ha produït un increment del nombre de sentències condemnatòries en els casos de violència domèstica, encara que la gran majoria dels casos continuen sent tractats com a judicis de faltes.

A Barcelona no hi ha un jutjat especialitzat en violència domèstica; no obstant això, des de juliol de l'any 2000 s'ha plantejat l'alternativa d'establir normes de repartiment en els jutjats que evitin la dispersió de les causes. Aquesta norma implica que sempre que es tracti d'un cas de violència domèstica aquest serà competència del jutjat en què es coneguin fets anteriors per poder demostrar l'habitualitat.

Les dades sobre atenció a les víctimes a Barcelona en l'àmbit judicial durant l'any 2000 s'expressen a la taula 4.

Respecte al perfil de les dones ateses, la Fiscalia de Barcelona ens informa que les dones tenen edats compreses entre els 20 i els 40 anys; el 78% han estat agredides per la parella, un 6% pels fills i un 12% per altres familiars. Aquestes dades són complementàries amb les aportades pel Servei d'Atenció a la Víctima del Departament de Justícia, que indiquen que les dones ateses tenen edats compreses entre els 21 i els 40 anys, la gran majoria han estat agredides per la seva parella i els delictes produïts s'han considerat lesions en un 36,7% dels casos, amenaces i coaccions en un 36,5% i delictes contra la llibertat sexual en un 12%.

4. Atenció sanitària

La violència té múltiples conseqüències sobre la salut física i emocional de les persones que la pateixen; això fa que el sistema sanitari, amb les seves característiques d'universalitat i proximitat, sigui un espai privilegiat per a la detecció i

Taula 5.
Dones ateses als centres de Serveis Socials amb problemàtiques de maltractament. Barcelona, 2000-2002

	2000	2001	2002*
Total usuàries ateses	486	366	364

* Fins al 31 d'octubre.
Font: Ajuntament de Barcelona. Sector de Serveis Personals.

Taula 6.
Dones ateses a l'Equip d'Atenció a les Dones. Barcelona, 2000-2002

	2000	2001	2002*
Total usuàries ateses	887	773	608

* Fins al 30 de setembre.
Font: Ajuntament de Barcelona. Sector de Serveis Personals.

Taula 7.
Acollida a dones i les seves criatures en situació de patir violència. Barcelona, 2000-2002

	2000	2001	2002*
Casa d'acollida (acollida temporal)			
Dones	55	72	61
Filles i fills	70	68	66
Total persones acollides	125	140	127
Acollida d'urgència			
Dones	108	99	87
Filles i fills	111	80	79
Total persones acollides	219	179	166
Total	344	319	293

* Fins al 30 de setembre.
Font: Ajuntament de Barcelona. Sector de Serveis Personals.

l'atenció de les situacions de violència; no obstant això, disposem d'escasses dades dels centres d'atenció primària, ja que encara no està protocol·litzada la seva recollida dins la història clínica.

Pel que fa a les urgències hospitalàries, disposem de les dades del Servei d'Urgències de l'Hospital Clínic, ja que disposa d'un programa específic d'atenció a dones que pateixen situacions de violència domèstica. Aquest servei considera la recollida de dades sobre les intervencions realitzades amb la finalitat d'aportar dades sobre la problemàtica i la seva magnitud, i incorpora indicadors com: descripció de les lesions, mecanismes de l'agressió, agressions prèvies i relació amb l'agressor, entre d'altres.

Durant el període de gener a agost de l'any 2001, es va atendre en aquest centre hospitalari 34 dones víctimes de violència domèstica. En destaquem algunes dades:

- Eren dones amb edats compreses entre els 25 i els 45 anys.
- El 58% tenien fills al seu càrrec.
- L'agressor va ser la parella en el 85% dels casos i en un 15%, els fills.
- L'agressió va ser física en un 94% dels casos i en un 5,9% sexual.
- El 85% de les dones ateses havien sofert agressions prèvies.

5. Atenció social

Un dels recursos que també es caracteritzen per la seva proximitat a la ciutadania, a les dones que estan patint situacions de violència de gènere, són els centres de Serveis Socials; això fa que tinguin un paper fonamental i estratègic en la prevenció, detecció, atenció i seguiment en les situacions de violència vers les dones (taula 5).

La dimensió de la problemàtica i també les seves característiques fan necessària l'existència d'un recurs especialitzat que garanteixi la informació, l'assessorament i l'atenció i el seguiment de les situacions de violència de gènere, així com dels recursos d'acollida adients per donar resposta a aquestes problemàtiques. Aquesta atenció especialitzada es presta a través de l'Equip d'Atenció a les Dones (taules 6 i 7).

Si se sistematitzen les dades presentades obtindríem al voltant de 10.000 atencions; això no vol dir que es tracti de 10.000 dones o casos de violència, ja que una mateixa dona ha pogut ser atesa per més d'un d'aquest serveis. No obstant això, aquest valor està molt per sota del total de dones que presumiblement pateixen situacions de violència a la ciutat de Barcelona, que com hem indicat amb anterioritat s'aproximaria a les 109.000 dones.

Aquest article ha volgut ser una primera aproximació a la realitat de la violència de gènere a la ciutat, però també vol visualitzar els reptes que encara hi ha per tal d'avançar en la seva consecució.

Conclusions

La intenció d'aquest article és dibuixar una primera aproximació a la realitat de la violència vers les dones a la nostra ciutat, alhora que il·luminar els reptes per al seu abordatge i prevenció des del desplegament del Pla operatiu contra la violència vers les dones de l'Ajuntament de Barcelona.

La complexitat de les situacions de violència per la multiplicitat de factors que hi interactuen fa que sigui necessari, com hem analitzat, un abordatge integral des de tots els àmbits d'atenció, però també treballar activament per construir referents culturals i relacionals que permetin l'eradicació de la violència, la construcció d'una ciutat lliure de violència vers les dones.

Des d'aquesta voluntat d'integralitat, el Pla operatiu contra la violència vers les dones s'estructura en tres grans línies estratègiques:

- Millorar i ampliar la xarxa de recursos per a la protecció i l'atenció integral a les dones i les seves filles i fills que pateixen situacions de violència
- Incrementar la coordinació entre totes les institucions i entitats que intervenen en la prevenció, la detecció i el tractament de les situacions de violència vers les dones.

- Promoure estratègies educatives, preventives i de sensibilització adreçades a aconseguir la nul·la tolerància a la violència.

El millor coneixement de l'evolució de la violència de gènere a la ciutat per tal de millorar i adaptar els programes d'actuació a la realitat és també un repte de la ciutat. Millorar l'anàlisi de les dades dels diversos sistemes d'informació existents a les diferents institucions implicades i avançar en la conceptualització dels indicadors que ens aproximem a la realitat i a les diferents dimensions del problema constitueixen alguns dels objectius principals de l'Observatori de les Dones, en el marc de les tasques de l'Observatori Barcelona.

La violència vers les dones ens interpel·la directament com a institució i com a persones. L'Ajuntament de Barcelona, mitjançant el desplegament d'accions del Pla operatiu, vol assegurar una atenció integral, coordinada i de qualitat que permeti reconèixer i garantir els drets fonamentals de les dones que pateixen violències. Aquest compromís significa també treballar per crear una ciutat, una societat, basada en el respecte a la diferència, a la vida en comú, d'unes relacions entre dones i homes basades en el respecte, la relació i el reconeixement de la diferència.